

ПРАВО

Գույքն ուրիշի ապօրինի տիրապետումից վերադարձնելու վերաբերյալ կատարողական վարույթի առանձնահատկությունները

Թունյան Արաիկ Ճ.

ի.գ.թ., դոցենտ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի դատավոր (Երևան, ՀՀ)
atunyan@mail.ru

Գևորգյան Գարիկ Ս.

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարան, Իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ (Երևան, ՀՀ)
gevorgiangarik@gmail.com

ՀՏԳ 347.2; EDN: KYXZAE

Հանգուցաբառեր. վինդիկացիոն հայց, վտարում, հարկադիր կատարում, վարչական ակտ

Особенности исполнительного производства по делам об истребовании имущества из чужого незаконного владения

Тунян Араик Г.

к.ю.н., доцент, Судья Конституционного суда РА (Ереван, РА)
atunyan@mail.ru

Геворгян Гарик С.

аспирант кафедры Гражданского права и Гражданского процессуального права, Институт права и политики, Российско-Армянский (Славянский) университет (Ереван, РА)
gevorgiangarik@gmail.com

Аннотация. Предметом исследования настоящей статьи являются особенности принудительного исполнения судебных решений об истребовании недвижимого имущества из чужого незаконного владения в Республике Армения. В правоприменительной практике часто возникают споры на этапе принудительного исполнения вступившего в законную силу судебного решения о выселении незаконного владельца недвижимого имущества, и в большинстве случаев новые споры создаются искусственно, преследуя цель воспрепятствования исполнению судебного решения. Исполнение судебных решений составляет неотъемлемую часть фундаментального права человека на справедливое судебное разбирательство, закрепленное в статье 6 Европейской Конвенции по правам человека, и является необходимым для должного функционирования судебной системы и построения правового государства. Более того неэффективность исполнительного производства может подорвать доверие граждан. В статье рассматриваются вопросы определения правовой природы решений, которые судебный пристав принимает во время исполнительного производства по выселению, а также сложившиеся в судебной практике Республики Армения подходы их оспаривания, что может привести к повторному рассмотрению спора о виндикации в административном суде. Это в свою очередь может поставить под сомнение правомерность вступившего в законную силу судебного решения, что недопустимо в правовом государстве.

Ключевые слова: виндикационный иск, выселение, принудительное исполнение, административный акт

Peculiarities of enforcement procedure on claiming property from adverse possession

Tunyan Araik J.

PhD in Law sciences, Docent, Justice of Constitutional court of RA (Yerevan, RA)
atunyan@mail.ru

Gevorgian Garik S.

PhD student at Russian-Armenian (Slavonic) University, Institute of Law and Politics, Chair of civil law and Civil procedure law (Yerevan, RA)
gevorgiangarik@gmail.com

Abstract. In this article the author examines peculiarities of compulsory enforcement of judgements recovering possession of titled owner over immovable property in the Republic of Armenia. In Armenian judicial practice even after resolution of dispute by civil court diverse disputes often arise at the stage of compulsory enforcement of judgement regarding legality of eviction. In most cases new disputes are initiated artificially aiming to hinder judgement enforcement and to continue adverse possession over immovable property. Noteworthy that enforcement procedure is

integral part of right to fair trial, enshrined in Article 6 of the European Convention on human rights and necessary for duly functioning of judicial system and for formation law-governed state. Moreover deficiencies in the organization of enforcement proceedings are likely to undermine the confidence of citizens in the judicial system. In particular, issues of defining legal nature of decisions adopted by the compulsory enforcement service during eviction process and formed judicial practice over its challenging in administrative court were analyzed in the light of the principle res judicata, which inter alia implies inadmissibility of examination of the same matter. Otherwise, it can induce doubts regarding legality of judgement entered in force, which undermines principles of law-governed state.

Keywords: vindication, eviction, compulsory enforcement, administrative act.

Իրավակիրառ պրակտիկայում հաճախ վեճեր են ծագում օրինական ուժի մեջ մտած վճռի հարկադիր կատարման փուլում, և գերակշռող դեպքերում նոր վեճերի ստեղծումը կրում է արհեստական բնույթ՝ նպատակ հետապնդելով ձգձգել վճռի կատարումը: Նման եզրահանգման հիմք է հանդիսանում վտարման վարույթների առանձնահատկությունը, երբ վճռով կողմի համար սահմանված պարտականությունը հստակ և միանշանակ է, իսկ հարկադիր կատարողը իրականացնում է կաշկանդված վարչարարություն, ինչը նշանակում է, որ ծառայության՝ իր հայեցողությամբ գործելու ազատությունը գրեթե բացառված է:

Պարտադիր ուժ ունեցող վճռի կատարումն անհիմն ձգձգելը կարող է հանգեցնել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի խախտման: Այդպիսի ձգձգման հիմնավորվածությունը պետք է որոշվի՝ մասնավորապես հաշվի առնելով կատարման վարույթի բարդությունը, դիմումատուի և իրավասու մարմինների վարքագիծը, ինչպես նաև դատարանի կողմից բավարարված հայցապահանջի չափը և բնույթը (Raylyan-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, § 31):

Եվրոպական դատարանը մի շարք գործերով կայացված վճիռներում բազմիցս նշել է, որ դատական պաշտպանության իրավունքը տեսիլքի է նման, երևութական է, եթե ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս վերջնական և պարտադիր բնույթ ունեցող դատական ակտին մնալ չկատարված: Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ «...*թեև Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն առանց պաշտպանության թողնի դատական ակտերի ի կատար ածումը, սպա դա, հավանաբար, կհանգեցնի այնպիսի իրողության, որն անհամատեղելի կլինի իրավունքի գերակայության սկզբունքի հետ, որը պայմանավորվող պետությունները պարտավորվել են պահպանել Կոնվենցիան վավերացնելիս*» [1, էջ 159]:

Բացի դրանից կատարողական գործողությունների ոչ արդյունավետությունը կիսաթարի նաև քաղաքացիների վստահությունը դատական համակարգի նկատմամբ [3]:

Մինչդեռ գործող օրենսդրությունը նախատեսում է բողոքարկման այնպիսի կառուցակարգեր, որոնց չարաշահման արդյունքում կարելի է տևական ժամանակ խոչընդոտել օրինական ուժի մեջ մտած վճռի կատարումը: Մասնավորապես՝ կատարողական թերթի

հիման վրա հարուցված կատարողական վարույթի շրջանակներում ծառայության կողմից կայացվում է գույքից վտարելու մասին որոշում: Այսօրինի տիրապետողները նշված որոշումները վիճարկում են վարչական դատարանում, սակայն որոշման վիճարկման իրական նպատակն է՝ ստանալ միջանկյալ պաշտպանության միջոց՝ վարչական ակտի կատարումը կասեցնելու կամ հայցի ապահովման տեսքով՝ կախված հայցատեսակից:

Վերոնշյալից հետևում է, որ իրավունքի պաշտպանությունը չի ավարտվում դատարանից ներկայացնելով և հարուցված գործով եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելով, քանի որ խախտված իրավունքը կարող է վերականգնվել միայն այդ դատական ակտի կատարման արդյունքում, ինչը վկայում է նրա մասին, որ եզրափակիչ դատական ակտի կատարումը հանդիսանում է իրավունքի պաշտպանության գործընթացի անբաժանելի մաս: Հետևաբար, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել գույքն ուրիշի ապօրինի տիրապետումից վերադարձնելու գործերով կայացված վճիռների հարկադիր կատարման առանձնահատկությունները, ՀՀ իրավակիրառ պրակտիկայում ձևավորված մոտեցումները, որոնք կարող են ազդել սեփականության իրավունքի պաշտպանության արդյունավետության վրա:

Այս առումով պետք է պարզել, թե վտարման կատարողական վարույթներով ինչ բնույթի որոշումներ են կայացվում հարկադիր կատարողների կողմից և ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան:

Վտարման հարկադիր կատարողական վարույթով հարկադիր կատարողի գործողությունները կանոնակարգված են «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) «Վտարման վերաբերյալ կատարողական թերթի, կատարողական մակագրության թերթի կատարումը» վերտառությամբ 64-րդ հոդվածում:

Օրենքի 64-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Վտարումը կատարողական թերթում կամ կատարողական մակագրության թերթում նշված անշարժ գույքը վտարվողից (վտարվողներից), ինչպես նաև այն անձանցից, որոնց օգտագործման իրավունքը գրանցված չէ օրենքով սահմանված կարգով, և նրա (նրանց) գույքից ազատելն ու ազատված շենքից օգտվելն արգելված է:

2. Հարկադիր կատարողը պատշաճ ձևով ծանուցում է պարտապանին հարկադիր վտարման օրվա և ժամանակի մասին: Վտարման մասին պատշաճ ձևով ծանուցված պարտապանի չներկայանալը կամ պարտապանի գտնվելու վայրը պարզելու անհնարինությունը արգելք չէ կատարողական թերթի պահանջը կատարելու համար:

3. Հարկադիր կատարողը վտարումը կատարում է պարտապանի գույքի պարտադիր գույքագրմամբ:

(...)

Խնդիրը կայանում է նրանում, որ նշված իրավանորմը հարկադիր կատարողին լիազորում է ծանուցել պարտապանին վտարման օրվա և ժամանակի մասին, ինչից հետո, անկախ պարտապանի ներկայանալու հանգամանքից, հարկադիր կատարողը լիազորված է կատարել կատարողական թերթի պահանջները: Մինչդեռ, իրավակիրառ պրակտիկայում հարկադիր կատարողը կատարողական վարույթ հարուցելուց հետո կայացնում է որոշում՝ անշարժ գույքը ապօրինի տիրապետողներից վտարելու մասին, որով պատասխանողի համար սահմանում է գույքը ինքնակամ ազատելու վերջնաժամկետ և հարկադիր վտարման օրը և ժամը:

Ակնհայտ է, որ օրենսդիրը վտարման կատարողական վարույթով չի նախատեսել առանձին որոշում կայացնելու հնարավորություն, մինչդեռ Օրենքի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ յուրաքանչյուր առանձին դեպքերում հարկադիր կատարողի համար նախատեսված է որոշում կայացնելու լիազորություն. օրինակ, դրա մասին է վկայում Օրենքի հետևյալ ձևակերպումները. «*հարկադիր կատարողը որոշում է կայացնում պարտապանի գույքի հետախուզում հայտարարելու մասին*», «*Կատարողական վարույթն ավարտելու մասին հարկադիր կատարողը կայացնում է որոշում*», «*Պարտապանի գույքի վրա արգելանք դնելու մասին հարկադիր կատարողը կայացնում է որոշում*», «*Ուղղակի վանառքի մասին հարկադիր կատարողը կայացնում է որոշում*» և այլն:

Արդյունքում ակնհայտ է, որ հարկադիր կատարողը լիազորված չէ վտարման կատարողական վարույթով կայացնել որևէ որոշում, այլ պետք է միայն ծանուցի պարտապանին վտարման օրվա և ժամանակի մասին և իրականացնի փաստացի գործողություններ՝ կատարողական թերթի պահանջները կատարելու ուղղությամբ: Այս առումով խախտվում է ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով ամրագրված օրինականության սկզբունքը, քանի որ վարչական մարմինը կայացնում է այնպիսի որոշում, որը կայացնելու համար լիազորված չէ օրենքով:

Այնուամենայնիվ, եթե նույնիսկ համարենք,

որ հարկադիր կատարողը իրավասու է կայացնել վտարելու մասին որոշում, պետք է պարզել, թե որքանով է այդ որոշումը համապատասխանում վարչական ակտին ներկայացվող պահանջներին և հատկանիշներին, որից հետո միայն կարելի է որոշել այդ որոշման վիճարկման կառուցակարգը:

Վարչական ակտի հատկանիշներից է *inter alia* կոնկրետ գործի կարգավորումը: Մասնավորապես, կարգավորման բաղադրիչը վարչական ակտի բնորոշման մեջ կարևոր է այն առումով, որպեսզի հնարավոր դառնա վարչական ակտը տարանջատել ռեալ ակտից, որը չունի կարգավորիչ բնույթ և դրսևորվում է միայն իրավիճակի վրա փաստացի ներգործության՝ գործողության կամ անգործության ձևերով: Վարչական ակտը նպատակաուղղված է իրավական հետևանքի կիրառմանը, այսինքն՝ որոշակի իրավունքների և պարտականությունների սահմանմանը կամ ճանաչմանը [2, էջ 243]:

Բացի դրանից վարչական ակտը ուղղված է անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն, վերացնելուն կամ ճանաչելուն: Վարչական ակտով իրավունքի կամ պարտականության սահմանումը ոչ այլ ինչ է, քան նորմատիվ իրավական ակտում սահմանված համապատասխան իրավունքի կամ պարտականության կոնկրետացում, այլ խոսքով նորմատիվ իրավական ակտի կենսագործում կոնկրետ փաստական հանգամանքներում [2, էջ 244]:

Տվյալ դեպքում հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշմամբ թերևս սահմանվում է պարտապանին ուղղված կարգադրություն՝ գույքը կամովին ազատելու մասին, սակայն ակնհայտ է, որ դա չի կարող համարվել «կոնկրետ գործի կարգավորում» և ուղղված չէ որոշման հասցեատիրոջ համար պարտականություն սահմանելուն, քանի որ գույքը ապօրինի տիրապետողից վերադարձնելու գործը կարգավորվել է քաղաքացիական գործը քննած դատարանի կողմից կայացված վճռով, որով էլ պարտապանի համար սահմանվել է պարտականություն: Այսինքն, հարկադիր կատարողի որոշումը չունի կարգավորիչ բնույթ և իրավական հետևանքներ չի առաջացնում, այլ ուղղված է փաստացի գործողություններով իրավական հետևանքներ առաջացրած վճռի կարգադրությունը կյանքի կոչելուն: Բացի դրանից, եթե ընդունենք, որ հարկադիր կատարողի որոշումը ունի կարգավորիչ բնույթ և ուղղված է վտարվողի համար պարտականություն սահմանելուն, սպա դա կիսաթարի դատական ակտի որոշակիության՝ *res judicata* սկզբունքը, որը *inter alia* ենթադրում է դատարանի կողմից արդեն մեկ անգամ լուծված գործի կրկնակի քննության անթույլատրելիությունը [1, էջ 138]: Դա նշանա-

կում է, որ դատարանի կողմից քննված գործը կրկին չի կարող քննվել մեկ այլ դատարանի և *a fortiori* վարչական մարմնի կողմից:

Ի տարբերություն վարչական ակտի, ռեալ ակտերը չեն սահմանում իրավունքներ և պարտականություններ, ուստի չունեն կարգավորիչ բնույթ, այլ առաջացնում են փաստացի հետևանքներ: Նման պարագայում ակնհայտ է, որ հարկադիր կատարողի որոշումը, դրան հաջորդող գործողությունները հանդիսանում են ռեալ, ոչ թե վարչական ակտ: Դրա մասին է վկայում այն, որ քննարկվող որոշմամբ պարտապանի իրավունքները որևէ ձև չեն փոփոխվում, մասնավորապես՝ պարտապանը ինչպես մինչև հարկադիր կատարողի որոշում կայացնելը, այնպես էլ դրանից հետո անշարժ գույքը տիրապետում է ապօրինի կերպով, ինչը արձանագրված է օրինական ուժի մեջ մտած վճռով: Մինչդեռ, հարկադիր կատարողը իր որոշմամբ և դրան հաջորդող գործողություններով ազդում է պարտապանի փաստացի վիճակի վրա՝ վերջինիս վտարելով այն գույքից, որը նա տիրապետելու իրավունք չի ունեցել, և այդ իրավունքի բացակայությունը ճանաչել է ոչ թե հարկադիր կատարողը, այլ դատարանը՝ վճռով:

Հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշման կարգավորիչ բնույթի բացակայությունը ընդգծելու համար կարելի է համեմատական տանել ՀՀ Ոստիկանության կողմից իրականացվող՝ ապօրինի ներխուժումը կանխելուն կամ վերացնելուն ուղղված գործողությունների իրավական բնույթի հետ:

Մասնավորապես, ՀՀ Ոստիկանությունը ՀՀ քաղաքացիական օրնագրի 203-րդ հոդվածի և ՀՀ Կառավարության 21.01.2021 թ. № 79-Ն որոշմամբ հաստատված կարգով լիազորված է անշարժ գույքի օրինական «տիրապետողի»¹ դիմումի հիման վրա կատարել ներխուժումը կանխելու կամ վերացնելու գործողություններ, որի շրջանակներում Ոստիկանությունը պարզում է ներխուժում կատարած անձանց գույքը տիրապետելու իրավական հիմքերի առկայությունը և ձեռք բերված ապացույցների հիման վրա կայացնում է որոշում, հանախ բանավոր, ներխուժումը վերացնելու վերաբերյալ: Ավելին, դատական պրակտիկայում Ոստիկանության որոշումները դիտարկվում են որպես վարչական ակտեր և բողոքարկվում է վիճարկման հայցատեսակի միջոցով:

Կարելի է համեմատական տանել նաև

գումարի բռնագանձման վարույթների հետ, երբ հարկադիր կատարման ծառայությունը օրենքով վերապահված հայեցողություն ունի որոշել, թե բռնագանձումը պարտապանի որ՝ շարժական, թե անշարժ գույքի վրա պետք է տարածել, ինչ չափով և այլն, իսկ վտարման գործերով հարկադիր կատարողը չի կարող որոշել վտարել, թե ոչ. վտարելու «հրամանը» արդեն իսկ տրված է դատարանի կողմից:

Սակայն մեր կողմից քննարկվող հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշումը չունի այն ինքնուրույնությունը, որով օժտված է ոստիկանության որոշումը, քանի որ հարկադիր կատարողը ինքնուրույն չի որոշում, թե ով է գույքը տիրապետում օրինական, ով՝ ոչ. դա որոշել է դատարանը:

Այս մասով պետք է կատարենք վերապահում այն մասին, որ Օրենքի 64-րդ հոդվածը հարկադիր կատարողին լիազորել է գույքից վտարել ոչ միայն վտարվողին՝ քաղաքացիական գործով պատասխանողին, այլ նաև դատավարության մասնակից չհանդիսացած այլ անձանց, որոնք գույքը տիրապետում են առանց գույքը օգտագործելու օրենքով սահմանված գրանցված իրավունքի: Նշված անձանց մասով պետք է ընդունել, որ հարկադիր կատարողի վտարելու մասին որոշումը պարունակում է կարգավորիչ բնույթ, քանի որ տվյալ դեպքում հարկադիր կատարողը ինքնուրույն ձեռք է բերում ապացույցներ և պարզում է նշված անձանց կողմից գույքը տիրապետելու օրինականության և համապատասխանաբար գույքից վտարելու հարցը:

Հարկադիր կատարողի որոշման՝ որպես վարչական ակտի վիճարկման դեպքում պետք է պարզել, թե այդպիսի «վարչական ակտը» կարող է անվավեր ճանաչվել նյութական իրավունքի նորմերի խախտման հիմքով, կամ տեսականորեն այդ ակտի անվավեր ճանաչելը արդյո՞ք հանգեցնելու է օրինական ուժի մեջ մտած վճռի կատարման անհնարինության:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ՎԳ/6781/05/12 վարչական գործով հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «(...) *վական ակտի իրավաչափության իրավական հիմքերը սահմանվում են նյութական և ընթացակարգային իրավական նորմերում: Իրավաչափ վարչական ակտը պետք է համապատասխանի իր նկատմամբ կիրառելի բոլոր նյութական և ընթացակարգային իրավական նորմերին: Վարչական դատարանը վարչական ակտի իրավաչափությունն ստուգելիս պետք է պարզի՝ արդյո՞ք տվյալ վարչական ակտը համապատասխանում է օրենսդրի կողմից սահմանած վարչական ակտի նյութական իրավաչափությունը ներկայացվող պահանջներին, այսինքն՝ համապատասխանում է նյութական իրավական նորմերին, թե՛ ոչ և պետք է պարզի նաև՝ արդյո՞ք*

¹ Թերևս օրենսդիրը օգտագործել է «օրինական տիրապետող» եզրույթը, գտնում ենք, որ առկա է տերմինաբանական շփոթմունք, քանի որ եթե գույքը ապօրինի տիրապետում է երրորդ անձ, ապա գույքի սեփականատերը կամ գույքը տիրապետելու իրավունք ունեցող անձը չեն կարող համարվել «տիրապետող»:

տվյալ վարչական ակտը համապատասխանում է օրենսդրի կողմից սահմանված վարչական ակտի ձևական իրավաչափությանը ներկայացվող պահանջներին, այսինքն՝ համապատասխանում է ընթացակարգային նորմերին, թե՛ ոչ: Այսպիսով, *Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ի տարբերություն նյութական իրավունքի պահանջների խախտման, ընթացակարգային պահանջների խախտումը միշտ չէ, որ պետք է անվերապահորեն հանգեցնի վարչական ակտի վերացմանը (...):*

Ինչպես արդեն նշել ենք, հարկադիր կատարողի՝ պատասխանողին վտարելու մասին որոշումը չունի կարգավորիչ բնույթ և ուղղված չէ անձանց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դադարեցնելուն, հետևաբար նյութական իրավունքի ոլորտում հարկադիր կատարողը որևէ որոշում չի կայացնում, այլ մեջբերում է վճռում սահմանված հրահանգը և ժամկետ է սահմանում պատասխանողի համար՝ գույքը ինքնակամ ազատելու նպատակով: Այսինքն, ակնհայտ է, որ չկարգավորելով նյութական իրավունքի ոլորտում որևէ հարց հարկադիր կատարողի «վարչական ակտը» չի կարող անվավեր ճանաչվել նյութական իրավական նորմերի պահանջները խախտելու հիմքով: Համեմատության համար պետք է նշել, որ բացի պատասխանողից այլ անձանց նույն կատարողական վարույթի շրջանակներում վտարելու մասին որոշումը կարող է հակասել նյութական իրավունքի նորմերին և այդ հիմքով անվավեր ճանաչվել, քանի որ, օրինակ, հարկադիր կատարողը կարող է որոշել վտարել մի անձի, ով թերևս չունի գույքն օգտագործելու պետական գրանցված իրավունք, սակայն վերջինիս սեփականության կամ այլ իրավունքը ճանաչվում և պաշտպանվում է օրենքի ուժով: Նման դեպքերը թվարկված են «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածում:

Մեկ այլ խնդիր, որը առաջացնում է հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշումը որպես վարչական ակտ դիտարկելը, կայանում է նրանում, թե՛ դա անվավեր ճանաչելու դեպքում արդյո՞ք հարկադիր կատարողը իրավասու է կրկին նույն հարցով իրականացնել վարչարարություն և կայացնել վտարելու մասին նոր որոշում, թե՛ այդ վարչայան ակտի անվավեր ճանաչելը պետք է դադարեցնի օրինական ուժի մեջ մտած վճռի կատարումը:

Այս առումով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ՎԴ/8932/05/18 վարչական գործով նշել է. «(...) *եթե վարույթն իրականացրած մարմնի կողմից թույլ տրված ընթացակարգային խախտումը գնահատվել է էական (որոշիչ), որն ազդեցություն է ունեցել ակտի նյութական իրավաչափության վրա՝ այդպիսով հանգեցնելով դրա անվավերությանը,*

այս չի կարող հետագայում այդ խախտումը վերացվելու միջոցով նույն անձի նկատմամբ վերջինիս դրսևորած վարքագծի հիման վրա վարչական մարմնի կողմից իրականացվել կրկնակի վարչարարություն և ընդունվել նոր վարչական ակտ»:

Նշվածից հետևում է, որ ընթացակարգային և a fortiori նյութական իրավունքի նորմերի խախտումներով կայացված վարչական ակտը անվավեր ճանաչելու դեպքում արգելվում է նույն անձի նկատմամբ նույն փաստերի շուրջ իրականացնել կրկնակի վարչարարություն և ընդունել նոր վարչական ակտ:

Կիրառելով նշված կանոնը հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշման վրա, կարելի է արձանագրել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգը թույլ է տալիս օրինական ուժի մեջ մտած վճռի փաստացի վերացումը նույն աստիճանի վրա գտնվող դատարանի կողմից, ինչը ակնհայտորեն խաթարում է դատական ակտի որոշակիության՝ res judicata սկզբունքը, այն է՝ դատական ակտերի վերջնական լինելու սկզբունքը, որը նշանակում է, որ դատարանների կողմից կայացված վերջնական դատական որոշումները ենթակա չեն վերանայման:

Արդյունքում կարելի է փաստել, որ պետք է բացառել վարչական դատարանի կողմից հարկադիր կատարողի վտարելու մասին որոշումը անվավեր ճանաչելու հավանականությունը, ինչը իր հերթին կնշանակի, որ այդ որոշման վիճարկումը ինքնանպատակ է, իսկ պետության կողմից սահմանված իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմը արդյունավետ չէ, քանի որ մի կողմից օրենքով թույլատրվում է այդ վարչական ակտը վիճարկել վարչական դատարանում, բայց մյուս կողմից բացառվում է այն, որ նման վիճարկմամբ որևէ մեկը կհասնի հաջողության:

Վերագրյալի հիման վրա կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումները.

- պատասխանողին վտարելու մասի հարկադիր կատարողի որոշումը չի կարող համարվել վարչական ակտ, քանի որ այն չունի կարգավորիչ բնույթ և ուղղված չէ անձանց համար պարտականություններ սահմանելուն, այլ, կողմի համար սահմանելով գույքն ինքնակամ ազատելու վերջնաժամկետ, փաստացի ապահովում է դատարանի վճռով պատասխանողի համար սահմանված պարտականության կատարումը:

- հարկադիր կատարողի որոշումը չի կարող համարվել վարչական ակտ, քանի որ այն վարչական ակտի վիճարկման կառուցակարգով բողոքարկելու և դատարանի կողմից անվավեր ճանաչելու դեպքում, հարկադիր կատարողը զրկված է լինելու նույն անձանց նկատմամբ նույն հիմքերով իրականացնել վարչարարու-

թյուն, ինչի արդյունքում օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը կմնա անկատար, որն անթույլատրելի է իրավական պետությունում:

• ներկայացված հիմնավորումները բավարար են եզրահանգելու, որ վճռի հարկադիր կատարողական վարույթը, մասնավորապես վտարման կատարողական վարույթը, առանձնահատուկ է, և այն մոտեցումները և կանոնները, որոնք կիրառելի են սովորաբար վարչական վարույթների նկատմամբ, միանշանակորեն չեն կարող տարածվել քննարկվող վարույթների վրա:

Միևնույն ժամանակ պետք է արձանագրել, որ իրավակիրառ պրակտիկայում հարկադիր կատարողի որոշումները դիտարկվում են որպես վարչական ակտեր և վիճարկվում են վիճարկման հայցատեսակով: Նշվածի մասին են վկայում թիվ ՎԴ/5657/05/22, ՎԴ/2252/05/21, ՎԴ/2705/05/22, ՎԴ/10849/05/21 և այն գործերով դատական ակտերը, որոնցով գործողության կատարման հայցերը վերադարձվել են այն հիմնավորմամբ, որ պատշաճ հայցատեսակ է հանդիսանում վիճարկման հայցը, քանի որ գործում առկա է հարկադիր կատարողի կոմից կայացված վտարելու մասին որոշումը, որը հանդիսանում է վարչական ակտ:

Հարկադիր կատարողի կողմից կայացված որոշումը որպես վարչական ակտ որակելու հարցը չի հանդիսացել ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քննության առարկա, սակայն ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ՎԴ/5599/05/20 նախադեպային որոշմամբ անուղղակիորեն որակել է հարկադիր կատարողի որոշումը որպես վարչական ակտ: Մասնավորապես, այդ նախադեպային որոշմամբ դատարանը հստակ սահմանել է այն չափանիշները, որոնք էական նշանակություն ունեն վիճարկման հայցատեսակի շրջանակներում վտարելու մասին հարկադիր կատարողի վարչական ակտերի կատարումը կասեցնելու մասին միջնորդությունը լուծելու համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ, կարող ենք եզրահանգում կատարել այն մասին, որ իրավակիրառ պրակտիկայում գերակշռող մոտեցումը հանգում է հարկադիր կատարողի վտարելու մասին որոշումը վարչական ակտ որակելուն, իսկ դրա վիճարկումը իրականացվում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով նախատեսված վիճարկման հայցատեսակի միջոցով: Սակայն մեր կարծիքով, նշված որոշումը չի համապատասխանում վարչական ակտին ներկայացվող հատկանիշներին, իսկ վտարվողի համար պատշաճ հայցատեսակն է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածով նախատեսված գործողության կատարման հայցը:

Այնուամենայնիվ, միևնույն է վիճելի է նաև քննարկվող իրավիճակում նման հայցատեսակի

կիրառումը, քանի որ, կրկին, բախվում ենք այն հարցին, թե արդյո՞ք օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը պետք է մնա անկատար, եթե վարչական դատարանը բավարարի հարկադիր կատարման ծառայությանը վտարման գործողություններից ձեռնպահ մնալու հայցը: Ամեն դեպքում պետք է նաև արձանագրել, որ մեր կողմից ուսումնասիրված վարչական գործերով որևէ վճիռ չի հայտնաբերվել, որով բավարարվել է վտարման մասին որոշումը անվավեր ճանաչելու պահանջը:

Ինչպես նաև միանշանակ է և չի կարող հերքվել այն պնդումը, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը պետք է կատարվեն. դրանց կատարման ձգձգումը խաթարում է դատական ակտի պարտադիրության, որոշակիության սկզբունքները և, միանշանակորեն, հանգեցնելու է դատական համակարգի նկատմամբ վստահության նվազմանը, հարուցելու է դատարանի կայացրած որոշման իրավաչափության վերաբերյալ կասկածներ, ինչը անթույլատրելի է, և դրա մասին բազմիցս նշել է թե՛ Վճռաբեկ դատարանը և թե՛ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը: Մասնավորապես, թիվ ՎԴ/5599/05/20 նախադեպային որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը նշել է հետևյալը. «(...) օրենսդրի նպատակն է եղել, ըստ էության, ապահովել, որ դատական ակտն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո ողջամիտ ժամկետներում կատարվի, ու հարկադիր կատարման գործողություններն անհարկի չերկարաձգվեն, որոնք անհամատեղելի կլինեն ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի համատեքստում ողջամիտ ժամկետներում քննության հետ, քանի որ ՄԻԵԴ-ը իր մի շարք որոշումներում կարևորել է նաև կատարողական վարույթների ողջամիտ ժամկետներում իրականացումը, հակառակ պարագայում՝ անհարկի ձգձգումը կարող է կասկածի տակ դնել դրան նախորդած՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի իրավաչափությունը, ինչն անթույլատրելի է»:

Բացի վերագրյալից պետք է նշել, որ նոր ծագած վարչական վեճի քննությունը կարող է հանգել նույն հարցի երկրորդ անգամ քննությանը, որը արդեն իսկ քննվել է քաղաքացիական գործով: Իսկ հաշվի առնելով վարչական և առավել ևս վերաքննիչ վարչական դատարանի ծանրաբեռնվածությունը, ապա վարչական գործի քննության ընթացքում քաղաքացիական գործով կայացված վճիռը տևական ժամանակ կմնա անկատար, իսկ սեփականատիրոջ իրավունքները՝ խախտված:

Իսկ այն դեպքերում, երբ առկա է վտարվողի իրավունքների խախտման իրական վտանգ, որը պայմանավորված է այնպիսի հանգամանքներով, որոնք ի հայտ են եկել վճռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո, ապա կարծում ենք, որ այդ

դեպքերում վտարվողը իր իրավունքները կարող է պաշտպանել քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում՝ բողոքարկելով օրինական ուժի մեջ մտած վճիռը և միջնորդելով վերադաս դատարանից կասեցնել վճիռի կատարումը:

Վտարման գործերով հարկադիր կատարողական վարույթների առանձնահատկության մասին է նշվում նաև միջազգային իրավական ակտերում: Մասնավորապես, Արդարադատության արդյունավետության Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից 2009 թվականի դեկտեմբեր 1-10 կայացված 14-րդ նիստի ընթացքում հաստատված գործող հարկադիր կատարման վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի հանձնարարականների արդյունավետ իրականացման ուղեցույցի 69-րդ կետում նշվել է հետևյալը.

«Անդամ պետությունները պետք է նախատեսեն արագացված և հրատապ կատարման ընթացակարգ այն դեպքերում, երբ ուշացումը կարող է հանգեցնել անդառնալի վնասի (այսինքն՝ ընտանեկան վեճեր, մեղադրյալի թաքնվել, **վտարման**, գույքի վիճակի վատթարացման և այլն)» [4]:

Որոշ դեպքերում նախատեսված է, որ կատարողական վարույթի ընթացքում կայացված որոշումները կամ գործողությունները կարող են բողոքարկվել կատարողական թերթ տված դատարան, որը սեղմ ժամկետում պետք է քննի բողոքը [5]:

Այլ երկրներում, օրինակ, Իտալիայում հարկադիր կատարողական վարույթի վերաբերյալ բողոքները արագ և արդյունավետ քննելու համար ստեղծվել են մասնագիտացված դատարաններ [6]:

Ամփոփելով վերոգրյալը, կարծում ենք, որ անհրաժեշտ են օրենսդրական փոփոխություններ, որոնք կսահմանեն առնվազն վտարման գործերով կատարողական վարույթի ընթացքում կայացված որոշումների կամ գործողությունների վերաբերյալ բողոքների քննության հատուկ կարգ՝ սահմանելով հստակ ժամկետներ և հետագա բողոքարկման սահմանափակումներ: Առավել մանրամասն կանոնակարգումը անհրաժեշտ է, քանի որ վտարման գործերով կատարողական վարույթները արդյունավետ չեն նաև հարկադիր կատարումն իրականացնող մարմնի կողմից իրականացված սխալ վարչարարության արդյունքում: Օրինակ, երբ ծառայության կողմից կայացված վտարելու մասին որոշման կատարումը վարչական դատարանի կողմից կասեցվել է, սակայն հետագայում այդ որոշումը վերացվել է, ծառայությունը անհասկանալի պատճառով կայացնում է վտարելու մասին «նոր» որոշում, որը վտարվողի կողմից կրկին վիճարկվում է արդեն նոր վարչական գործով, որի շրջանակներում կարող է կիրառվել նոր

միջանկյալ պաշտպանության միջոց: Նման պրակտիկայի առկայության մասին են վկայում թիվ ՎԳ/2151/05/21 և ՎԳ/2935/05/22 վարչական գործերը, որոնց շրջանակներում վիճարկվում է թիվ ԵԿԳ/3590/02/17 քաղաքացիական գործով կայացված վճիռի հիման վրա հարուցված կատարողական վարույթով կայացված նույնաբովանդակ, տարբեր ամսաթվերով վարչական ակտերը: Արդյունքում, կատարողական վարույթը վերածվում է բողոքարկումների անվերջ շղթայի:

Անկախ նշված օրենսդրական փոփոխություններից, կարծում ենք, որ դատական պրակտիկան պետք է զարգանա այն ուղղությամբ, երբ վտարման գործերով ծառայության որոշումների կամ գործողությունների վիճարկման շրջանակներում կիրառվեն միջանկյալ պաշտպանության միջոցներ՝ վարչական ակտի կատարումը կասեցնելու կամ հայցի ապահովման տեսքով, բացառիկ դեպքերում՝ ծանրակշիռ փաստարկների առկայության դեպքում:

Բացի դրանից, պաշտպանության միջանկյալ միջոց կիրառելիս դատարանները պետք է զնահատեն ներկայացված հայցով հաջողության հասնելու հայցվորի հավանականությունը (*fumus boni iuris*) [7]: Այդ մասին նշել է նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ՍԳՈ-1561 որոշմամբ, նշելով, որ հայցի ապահովման միջնորդություն քննելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի հայցի *prima facie* հիմնավորվածությունը:

Իսկ նման պաշտպանության միջոցներ կիրառելու դեպքում բախվելու ենք մեկ այլ խնդրի՝ դատավարության կողմերի իրավունքների անհավասարության, քանի որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը ակնհայտ անհավասար պայմաններ է ստեղծում դատավարության մասնակիցների համար. այն կողմին, որի դեմ կիրառվել է հայցի ապահովման միջոցը կամ միջանկյալ պաշտպանության այլ միջոց, շահերի հավասարակշռման համար որևէ գործիքակազմ չի տրամադրվել: Մասնավորապես, ՀՀ Վարչական դատավարության օրենսգիրքը չի նախատեսում հակընդդեմ ապահովման միջոց կիրառելու հնարավորություն: Նման հնարավորության դեպքում, այն կողմին, հոգուտում կիրառվել է միջանկյալ պաշտպանության միջոցը, կարելի էր պարտավորեցնել դեպոնացնել իր կողմից ապօրինի տիրապետվող գույքի օգտագործման արժեքը վարչական գործի քննության ողջ ընթացքի համար, ինչը որոշ չափով կհավասարակշռեր գույքի սեփականատիրոջ իրավունքները և շահերը՝ հնարավորություն տալով վերջնարդյունքում հայցվորից բռնագանձել պատճառված վնասը: Նշվածը կզայի նաև վտարվողներին ակնհայտ անհիմն հայցեր հարուցելուց, որոնց նպատակը ոչ թե վարչական դատարանից իրավունքների պաշտ-

պանություն ստանալն է, այլ պաշտպանության միջանկյալ միջոց ստանալը, որի շնորհիվ վերջիններս կշարունակեն տիրապետել ուրիշի գույքը՝ չկատարելով վճռի պահանջները:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Մեղրյան Ս.**, Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտերի իրավաբանական բնույթը և որակական կայունության ապահովման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում /Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2020, 194 էջ:
2. **Թովմասյան Հ., Լուխթերհանթ Օ., Մուրադյան Գ., Պողոսյան Վ., Ռայմերս Վ., Ռուբել Ռ.**, Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր վարչական իրավունք, – Եր.: Բավիդ, 2011, 424 էջ:
3. Resolution No. 3 of the 24th Conference of European Ministers of Justice on “The implementation of judicial decisions in conformity with European standards”, 4 -5 October, 2001.
4. European Commission on the efficiency of justice, Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement, <https://rm.coe.int/16807473cd>
5. **Mirela Omanovic**. Enforcement procedure in France and Bosnie and Herzegovinia : comparative overview and proposal of reform. Law. Université Côte d’Azur, 2022. English. ffNNT: 2022COAZ0003ff. fftel-03564981f
6. European Commission for the efficiency of justice on Good practice guide on enforcement of judicial decisions As adopted at the 26th CEPEJ Plenary Session 10-11 December 2015.
7. **Юлий Тай**, Дорога ложка к обеду, или Обеспечительные меры. Как нам обустроить Россию? URL: https://zakon.ru/blog/2020/10/7/doroga_lozhka_k_obedu_ili_obespechitelnye_mery_kak_nam_obustroit_rossiyu

*Տճանա/Հանձնվել է՝ 04.10.2022
Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 10.10.2022
Принята/Ընդունվել է՝ 12.10.2022*